Dísznövények

búvár zsebkönyvek

Móra

DR. DEBRECZY ZSOLT

Dísznövények

BÚVÁR ZSEBKÖNYVEK
MÓRA KÖNYVKIADÓ, 1977

BÍRÓ KRISZTINA RAJZAIVAL
A CÍMLAPOT URAI ERIKA TERVEZTE
MÁSODIK KIADÁS

ISBN 963 11 0852 X

Boldog az, akinek a keze tele van virággal — mondják Japánban, a kertek ősi hazájában. Vannak Japánban kertek, amelyekben csak krizantém nyílik, más kertekben csak nőszirom. Fáikat úgy nevelték, hogy százéves példányok is élnek virágdézsában. Kertjeiket gyakran tavaszi, nyári, őszi és téli kertekre osztják. Bennük minden fatörzs, minden falevél érvényesül, a fény és árnyék kiszámítottan változik. Mert kertjeikkel is az igaz formát, a tökéletest akarják megtalálni, ahogy a kínai festők is egy életen át csak egyetlen virágot festenek — orchideát, bambuszt, lótuszt, krizantémot. Alighanem ez a művészi vágy és az ötezer éves kertkultúra szülte a keleti: kínai és japán kertek virágcsodáit, mert bár Európában régóta voltak kertek, de virágnemesítéssel csak a XVII. század óta foglalkoznak. A krizantém, az őszirózsa, a kamélia, a szegfű, a rózsa tudatosan nemesített növények voltak, amikor a XVII., XVIII. században Keletről Európába kerültek.

Ami kis könyvünkben is kivirított valamiféle kert : tavaszi, nyári, őszi és téli kert, amiről Gabriele Tergit ír *A virágok regényében.* A 29 színes tábla nemcsak a legismertebb és manapság kedvelt kerti és szobai virágok gyűjteménye. Ahogy egy táblára kerültek, mintha egy ágyásba ültettük volna őket: az egyik napsütötte kertrészlet az egynyári virágok tarkaságával, a másik hűvös balkon futó muskátlikkal, gumós begóniával, fuksziával vagy falusi kert vidám zinniákkal, tátikával, violával. A téli kertbe virágos szobanövények kerültek, trópusi és szubtrópusi fajokkal.

A táblák összeválogatásával is tanácsot akartunk adni a kerttervezéshez, és tanácsot adunk a gondozáshoz is. Minden növény, amelyik valahol vadon él, a messzeségből magával hoz az ottani táj hangulatából valamit, de magával hozza sajátos szokásait, talaj-és vízigényét is. S erre gondolnunk kell, amikor helyét megkeressük a kertben vagy a szobában, s amikor szürke városi életünk vidám kísérőjeként szegődik hozzánk Könyvünkben a ○ jel évelő, a ⊙ egyéves, a (··) kétéves, a Y cserjésedő növényt jelent. A / / jel utal a fagymentes teleltetésre vagy üvegházi tartásra.

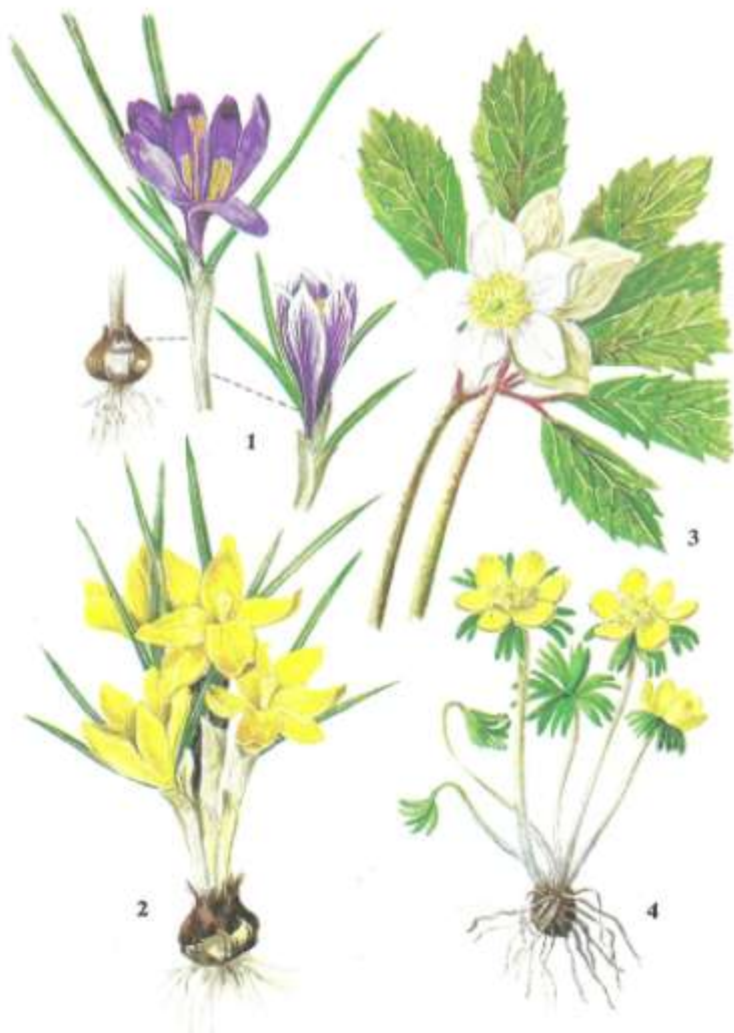
1. Lila sáfrány (Crocus vernus var. neopolitanus). Kultúrfaj; ○ 5-10 cm; virágzás: február-március. *Krokosz* az ógörög neve a Földközi-tenger vidékén, a Mediterráneumban honos *jóféle sáfránynak* (C. sativus). Az elmúlt századok kedvelt fűszernövénye volt, bibéjének sárga festékanyagával a húslevest színezték. Valójában őszi virág volt. Ma már ritkán látni, helyére a kora tavaszi nemesített sáfrányok kerültek. Közös ősük az európai havasi réteken, nálunk a Bükk, a Bakony és a Nyugat-Dunántúl jóval alacsonyabban fekvő nyirkos rétjeire is leereszkedő *tavaszi sáfrány* (C. vernus). Magról, sarjgumókról szaporítható.

2. Arany sáfrány (Crocus aureus). Hazája a Balkán, Kisázsia; ○ 5-8 cm; (február-március). A legtöbb sárga virágú kultúrforma ősének tekinthető. Európában is régóta ültetik Legközelebb az Al-Duna és a közeli Domogled-hegység száraz sziklapárkányain él. Laza, vízáteresztő talajt igényel a kertben is. Nedves helyen hagymagumója megrohad. Magról, sarjgumóról szaporítható.

3. Fehér hunyor (Helleborus niger). Hazája a Mészkő-Alpok, az Appenninek, a Balkán; ○ 15-30 cm (december-március). *Helleborusz* az ógörög neve. Mérgező hatását már az ókorban ismerték, fehér virágánál többre becsülték fekete gyökerét. (Latin nevében a niger = fekete szó a gyökérre vonatkozik.) Gyökérporát még a középkorban is fülzúgás, kelevény, görcs és téboly ellen ajánlották. *A karácsonyirózsa* (Christrose) az Alpok táján hagyományos karácsonyi dísz, hajtatják is. Tőosztással szaporítják.

4. Téltemető (Eranthis hiemalis). Hazája Dél-Európa; ○ 10-15 cm (február-március). Görögül er = tavasz, anthosz = virág. A télvége első virága. Olykor még a hóból hajtanak ki bimbói, s csak a virágzás után törnek elő levelei. Nálunk a Dunántúlon néhol vadon is él. Magról szaporítják, üde, humuszos talajón — árnyékban magától is terjed. Hajtatható.

I. tábla

1. Bőrlevél (Bergenia crassifolia). Hazája Délkelet-Szibéria; ○ 10-40 cm (március-április). Latin neve Bergen német botanikus (1704-1759) emlékét őrzi. A téli esőktől ázó kert, a reménytelen bérházudvarok örökzöld színfoltja. Hazájában pörkölt levele teapótló, csersavat tartalmazó gyökerét bőrcserzésre használják. Enyhe télen már decemberben nyílik. Tőosztással szaporítható.

2. Jácint (Hyacinthus orientalis). Hazája: Kisázsia, Dél-Európa; ○ 20-40 cm (április). Hüakinthosz, a szép spártai királyfi megtetszett Apolló istennek. Játék közben a féltékenykedő Nyugati Szél Apolló diszkoszát a királyfi fejéhez sodorta... véréből fakadt a jácintvirág. A XVI. századtól nemesítik. Lippai György prímás híres pozsonyi kertjében 1660 körül már több fajtája nyílott. Hagymáját laza, esetleg trágyával feljavított talajba, ősz elején dugják el. Hajtatása 7-9 °C-os előkezeléssel indul, majd mikor az 5 cm-t eléri, párás, meleg helyre viszik, ahol egy hónap alatt kinyílik.

3. Bókoló csillagvirág (Scilla sibirica). Hazája a Balkán, Délkelet-Európa; ○ 10-15 cm (március). Szkülla egy bizonyos tengeri hagymát jelentett a görögöknél. Rétjeink, erdeink vadon élő kis *kétlevelű csillagvirágai* (S. bifolia) helyett a kertek ezt a feltűnőbb fajt kedvelik. A latin neve ellenére nem él Szibériában. A ligetes kertek alján könnyen elvadul, s kék csillagmezőt varázsol a kopasz fák alá. Magról szaporítható, gondozni nem kell.

4. Kankalin (Primula x pubescens). Kultúrfaj; ○ 10-20 cm (március-április). Neve, Primula, a latin primus = első szó kicsinyített alakjából ered, korai virágzása miatt. A sárga virágú *havasi kankalin* (P. auricula) az Alpokban néhol együtt nő a rózsaszín virágú *borzas kankalinnal* (P. hirsuta). Itt találták a sárga-lila virágú hibrideket, amelyeket Clusius, a kertek nagy botanikusa 1582-ben vitt Belgiumba. A XIX. század volt nemesítésének fénykora. Nedves helyre ültessük. Sarjhajtásokkal szaporítható.

II. tábla

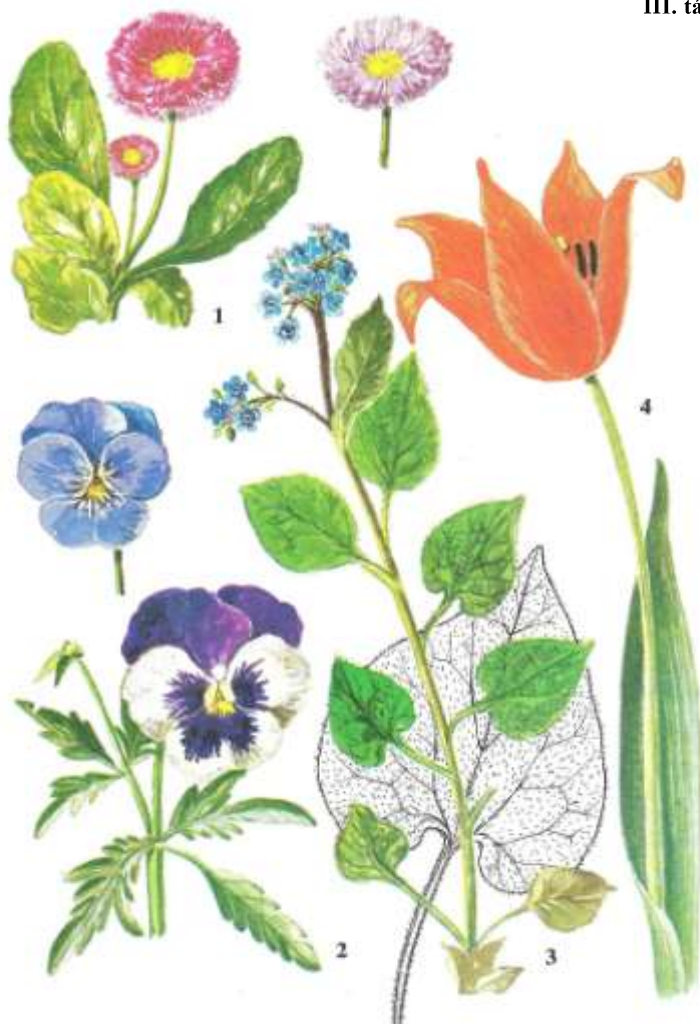
1. Százszorszép (Bellis perennis). 10-15 cm (március-május). Már Plinius (i. sz. 23-79) ókori természetrajzában *bellisnek,* csinosnak, szépnek nevezte. A rétek, városi gyepek egyszerű virága a kertészek kezében újjászületett. A fészkesekre jellemző csöves és nyelves virágok részben vagy teljesen átalakultak. Az első csoportba csak csöves virágokból álló pompon-százszorszépek, a másodikba a nagy, sugárvirágokból álló fajták tartoznak. Tőosztással és mag-vetéssel szaporítható. (Tavasszal, virágzás közben is átültethetjük.)

2. Árvácska (Viola x wittrockiana). Kultúrfaj; 10-20 cm (novem-ber, március-május). Viola, az azonos nemzetségbeli ibolya római neve. Júniusban vetik, és többszöri áttűzdelés után már október-ben kiültetik. A fagyokig nyílik, de tavasszal ad igazi színes virág-szőnyeget. Ahol hűvös, csapadékos a nyár, egész évben virít, de nálunk a száraz meleg egykettőre elviszi. A XIX. században kezdődött az árvácskaláz, az addig ültetett *háromszínű árvácskát* (V. tricolor) egy altáji és egy dél-európai fajjal keresztezték.

3. Kaukázusi nefelejcs (Brunnera macrophylla). Kaukázus; 30-40 cm (április-rpájus). S. Brunner (1790-1844) svájci botanikus nevét viseli. Árnyas kertekben, áprilisban valóságos kék fátylat borít az ágyásokra, bokrok aljára tömegesen nyíló virágaival. A Kaukázus alhavasi övében él, a vizet kedveli. Magról gyorsan terjed, tőosztással is szaporítható.

4. Pompás tulipán (Tulipa hybrida). Kultúrfaj; 10-80 cm (április-május). A kerti tulipánokat Keletről kaptuk, török köz-vetítéssel. Sőt nevét is: perzsául tolibán, törökül tolbend; turbánt is jelent. Az egyszerű *kerti tulipán* (T. gesneriana) az Altáj-hegység-ben, Kisázsiában vadon él. A kertekben legtöbbször hibridjei lát-hatók. A hagymákat kora ősszel ültetik szabadba. A hajtatás 7-9 °C-os előkészítés után 20-25 °C-on 14-18 nap.

III. tábla

1. Császárkorona (Fritillaria imperialis). Nyugat-Himalája, Irán; 1 m (március-április). A törökök hozták Európába. A Himalájában 3-4000 m-es magasságban él — nedves rétjeink *kockás-liliomának* (F. meleagris) pompás rokona. Kertünkben magányosan álldogáljon kőfal előtt, lépcsőszegletben vagy örökzöld bokrok előterében. Meleg fekvést, üde talajt kedvel. Szaporítása fiókhagymával a legegyszerűbb. A szomszédos tőről termékenyen porzódik — magja átfagyás után csírázik

2. Sárga viola (Cheiranthus cheiri). Dél-Európa; — 30-40 cm (március-április). Parasztkertjeink jellegzetes virága, a kék nefelejccsel együtt. Virágainak bársonyos ragyogása, aranysárga vagy barna, sötétbordó színe a tavasz pasztellszínei között nyáriasan rikít — nem véletlen: a dél növénye. Csak a második évben virít, nálunk legtöbbször évelő. Kőkertekbe, napsütötte falak tövébe való igazán. Júniusban üveg alá vetik.

3. Fehér nárcisz (Narcissus poëticus). Mediterráneum; 25-45 cm (április). A görög narkao igéből képzett narkisszosz kábultságot jelent, a bódítóan illatos virág így lett Narcissus. Magas hegyvidékek nyirkos rétjein él; igazán szépen nedves gyepeken, alpesi jellegű vagy japán kőkertekben mutat. Néhol elvadul. Fiókhagymákról kell szaporítani, szeptember-októberben szétültetni. Üveg alatt néhány héttel hamarabb nyit.

4. Kétvirágú nárcisz (Narcissus biflorus). Alpok; 35-45 cm (április). A fehér nárcisz közeli rokona. Kisebb csoportokba ültessük.

5. Csupros nárcisz (Narcissus pseudonarcissus). Nyugat-Európa; 25-40 cm (március-április). Különlegessége, hogy a csöves mellékpárta csupor alakú, s éppoly hosszú, mint a virág lepelcimpái. Az elsőként virít a nárciszok között. Csapadékos éghajlaton sok helyen elvadult. Cserépben, üveg alatt is hajtatható.

IV. tábla

1. Szívvirág (Dicentra spectabilis). Délkelet-Ázsia; ○ 60 cm (április-május). A görög disz — kettős és a kentron = ösztöke szóösszetételből származik a neve. Kozák monda szerint a tatárok menekülőben, hogy .lovaikon könnyítsenek, sorra leszúrták az elrabolt leányokat, akiknek véréből szívet termő virág fakadt, közepükben megőrizve a tőr markolatát. Üde talajt, félárnyékot kedvel. Japán kőkertekben mutat a legjobban. Szaporítható gyökérdugványnyal és tőosztással. Hajtathatják 6-8 °C-on.

2. Nőszirom (Iris germanica). Dél-Európa (?) ○ 60-100 cm (május). írisz görögül szivárványt jelent; sok színben játszó virágjáért nevezte el így Linné. Legnépszerűbb nőszirmunk, de pontos származása nem ismert. Szinte minden kertben megtalálható, sokszor el is vadul. Hibridjei színben, virágzási időben rendkívül változatosak. Gyökérsarjról (rizómáról) szaporítják.

3. Bazsarózsa (Paeonia officinalis). Hazája Közép- és Dél-Európa; ○ 60 cm (május). Valamikor egyeduralkodó volt Európában, míg a XIX. század elején meg nem jelent a kelet-ázsiai P. albiflora — a fehér és rózsaszínű illatos fajták őse — és vele az ősi kínai és japán nemesített változatok áradata. Ezekből az európai kertészek újabb virágcsodákat nemesítettek ki. A vad pünkösdi rózsa védett növény a Mecsekben.

4. Kerti tradeskancia (Tradescantia x andersoniana). Közép- és Észak-Amerika; ○ 40-50 cm (május-június). Tradescant páter (?-1638) angol kertészről nevezték el. Népszerű folyókánk: a *pletyka* évelő rokona. A nemzetség már 1622-ben eljutott Európába, s a XVIII. században már bizonyosan két-három faja virított a kertekben; később keveredtek, s ma már nem lehet egyik amerikai rokonával sem azonosítani — még a leginkább hasonló virginiai fajtól (T. virginiana) is eltér. Vízigényes, a félárnyékot kedveli. Tőosztással szaporítják.

V. tábla

1. Istác (Armeria maritima). Az Északi-sarkkör; 10-20 cm (április-május). Szálas levelekből álló tőrózsákból — mint alacsony gyepből — fejlődnek a tömött virágfejecskék. Rokonait legközelebb Erdélyben és Pozsony környékén, lápokon találjuk. Északon tőzeges talajon, fényben gazdag helyen él. Hűvös fekvést, nem meszes talajt, némi öntözést kíván: Tőosztással szaporítják.

2. Havasi gerebcsin (Aster alpinus). Eurázsia hegyvidéke; 15-20 cm (május). Asztér görögül csillagot jelent. A gerebcsinek inkább az ősz virágai, de ez a faj tavasszal nyílik. A mészkőhavasok sziklagyepeiben, fehér kövek között kibúvó liláskék csokrai pompás látványt nyújtanak. Tőosztással szaporítják.

3. Fehér ikravirág (Arabis caucasica). Kisázsia hegyvidéke, a Kaukázus; 0 20 cm (március-április). A különös magyar név Diószegi Sámueltól, az első magyar füvészkönyv (1807) szerzőjétől ered; ikrapik (azaz ikerpikkely) az összenőtt csészelevelekre utal. Szárazságtűrő sziklakerti növény. Kertjeinkben a telt virágú és tarka levelű változatait ültetik. Tőosztással és magvetéssel szaporítják.

4. Törpe lángvirág (Phlox subulata). Közép- és Észak-Amerika; 5-10 cm (április). Phloksz lángot jelent görögül; a talajt néhány centis mohaszerű szőnyeggel borítja, befutja a köveket, lépcsőt, teraszos virágágyakat. Hazájában kétszer annyi esőt kap, mint nálunk; a tartós szárazságot nem bírja, ezért ne ültessük déli fekvésű sziklakertbe. Dugványozással és tőosztással szaporítják.

5. Pázsitviola (Aubrietia x cultorum). Kultúrfaj; 5-10 cm (április). Aubriet (1665-1742) francia állat- és növényfestőről kapta nevét. A Balkánon, hozzánk legközelebb a Kárpátok Párenghavasán él a *görög pázsitviola* (A. graeca). Több más fajjal keresztezve alakult ki a kék, lila és rózsaszín árnyalatokban gazdag kerti pázsitviola-faj. Ode talajt és sok napot kedvel.

VI. tábla

1. Sáfránylilium (Lilium croceum). Dél-Európa; ○ 40-120 cm (június). Közvetlen rokona a közép-európai magas hegyvidékek *tűzliliomának* (L. bulbiferum), amely nálunk a Bükkben található. A sáfránylilium azonban nem a levelek hónaljában, hanem rövid indákon hozza sarjhagymáit. Üde, agyagos talajt kedvel, de eltűri a szárazságot is. Sarjhagymáról ültetik júliusban, magvetésről is szaporítható, de a mag egy évig is elfekhet.

2. Királyliliom (Lilium regale). Hazája Nyugat-Kína, Szecsuan; ○ 40-60 cm (június). A legigénytelenebb liliom, elviseli a meszes talajt is, csak a nagyon kötött agyagon fejlődik rosszul. Legismertebb rokona, a *fehér liliom* (L. candidum), a középkori kolostorkertekből került ki a falusi kertekbe. A „liliomok királya" a szubtropikus hegyvidéken eldugottan élt, s csak 1903-ban akadtak rá. Kőkertben, gyepben, kisebb csoportokban vagy karcsún, magányosan mutat jól. Vágott virágként is árulják. Főleg sarjhagymáról szaporítják.

3. Tigrisliliom (Lilium tigrinum). Kína, Korea, Japán; ○ 60-130 cm (július-augusztus). A félárnyas kőkertek, lapköves, lépcsős, teraszos kertrészletek gyönyörű dísze. Különleges szépsége igazán csak zöld növények, örökzöld bokrok hátterével érvényesül. Sarjat a hagymán kívül a levelek hónaljában is bőven hoz. Négy év alatt fejlődik virágzó példánnyá. Magról nevelni még hosszadalmasabb. Hajtatása a többi liliomhoz hasonlóan november-decemberben kezdődik a hagymák 2-5 °C-os előkezelésével, majd egy hónap múlva 15-16 °C-nál hajtatjuk, s három hónap múltán jelennek meg a virágok.

VII. tábla

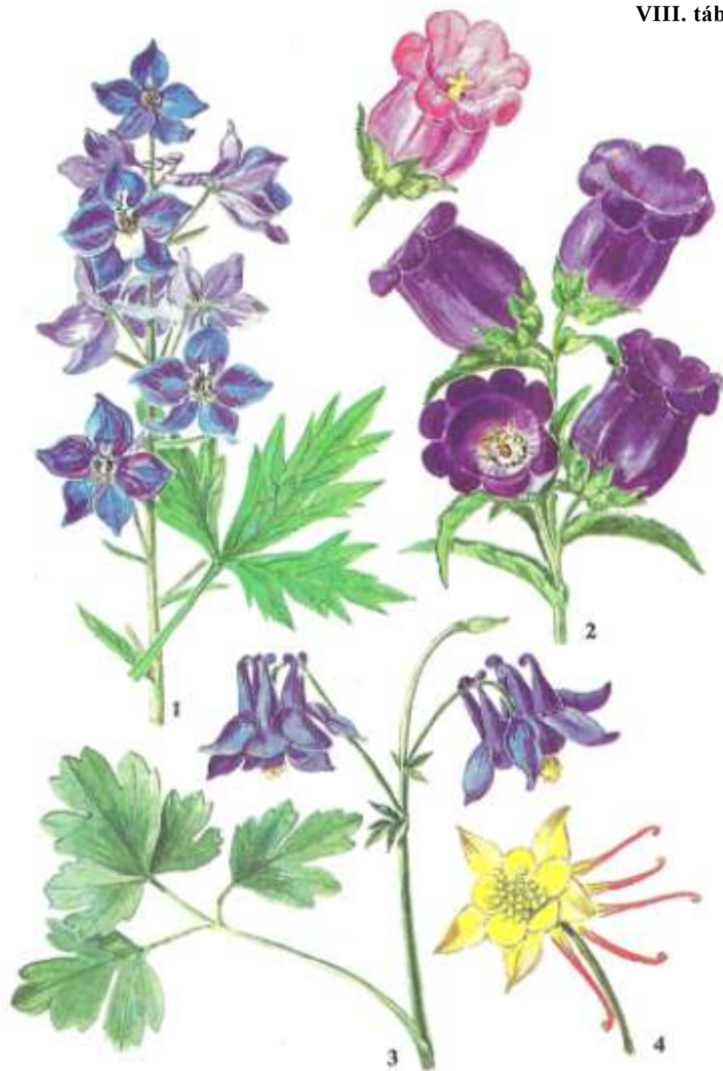
1. Magas szarkaláb (Delphinium x cultorum). Kultúrfaj; 1-2 m (június). A monda szerint a szarkaláb Ajax görög hős véréből fakadt, szirmain az AI betűk ma is őrzik emlékét. Igazi karrierjét a hibridek hozták meg a múlt század közepétől. A Kárpátok, az Alpok, Szibéria, Kína és Amerika kék virágú szarkalábjait keresztezték; a fehér, rózsaszín, kék, lila mindenféle változatában kaphatók. Félárnyékos, párás környezetbe, a bokrok előterébe csoportosan ültessük, igy tűnik természetesnek. Tőosztással s a föld alatti szárról dugványozással is szaporítják.

2. Harangvirág (Campanula medium). Dél-Európa; 50-90 cm (június). Latin neve harangocskát jelent. A nyugat-mediterrán harangvirág a XVI. századtól terjedt el kertjeinkben. Hazájában, a száraz, sziklás lejtőkön, ritkás erdőkben él, de tavasz végén, a virágzat fejlődése idején bőven kap esőt. Az öntözést nálunk is meghálálja. A virágpiac kedvelt vágott virága, nálunk a századforduló óta terjed. Május-júniusban vetik, s ősszel vagy tavasszal ültetik végleges helyére.

3. Kék harangláb (Aquilegia vulgaris). Európa; 40-80 cm (május-június). Az ősgermán monda szerint, csendes nyári éjszakákon a tündérek felöltötték sarkantyús kék cipőjüket, az akeláj virágát. A Kárpátok nedves rétjein, nálunk a Dunántúl esős nyugati részein vadon él. A múlt századtól az egyszerű kék haranglábak sok száz fehér és rózsás, kék és tarka színváltozata született. Félárnyékot, üde talajt kedvel. Tőosztással szaporítható.

4. Aranysárga harangláb (Aquilegia chrysantha). Észak-Amerika, Új-Mexikó, Arizona; 1 m (május-június). A száraz éghajlatú Sziklás-hegységben a nedvesebb folyóvölgyeket, hűvösebb szurdokokat keresi. Kertjeinkben az őshonos haranglábnál is szívósabbnak mutatkozik. 1873 óta művelik és nemesítik, egyre divatosabb lesz. Tőosztással szaporítják.

VIII. tábla

1. Fáklyaliliom (Kniphofia uvaria). Dél-Afrika; ○ 1-1,5 m (június). Kniphof (1704-1765) erfurti botanikusról nevezték el. Több mint félszáz fajt számláló nemzetség, ebből közel húsz faj áttelel nálunk. Hazájukban a szavannákon, nyáron trópusi esőben áznak, télen a tartós szárazság idején nyugalomban vannak. Legnagyobb ellenségük az enyhe, csapadékos tél, amikor tórózsájuk elrothadhat. Ilyenkor csak a föld alatti törzséből hajt ki, ha egyáltalán maradt élet benne. Meleg napos helyet kíván sok öntözéssel, vagy kerüljön félárnyékba. Szaporítják tőosztással vagy júniusi magvetéssel.

2. Lángliliom (Hemerocallis fulva). Kína, Japán; ○ 80-120 cm (június). Görögül hémera napot, kalosz szépséget jelent. Egynapos, rövid életű virágai egymást követik. Csoportosán ültetve, hetekig tartó színfolt lehet kertben, parkban. Itt is ajánljuk az örökzöld bokrokat háttérként. Evesen hajló levelei is díszítenek. Félárnyékot, üde talajt igényel. Az öntözést nagyon meghálálja. Tőosztással és magvetéssel is szaporítják.

3. Citromsárga liliom (Hemerocallis citrina). Közép-Kína; ○ 100-120 cm (június). Sárga liliomokból a század elejéig csak a kisebb virágú (L. flavum) volt ismert, amelyet először Clusius jelez Németújvárról (ma Günzig). Sokáig kerti szökevénynek tartották. A mai tudományos álláspont szerint őshonos Dél-Európában, az Alpok alján — nálunk Nyugat-Dunántúlon. Illatos nagy virágú kelet-ázsiai rokona a század elején került kertjeinkbe. Éjszakától másnap délig nyílik. Terjedőben van. Tőosztással szaporítják.

1
2
3

1. Kerti fátyolvirág (Gypsophila elegans). Kisázsia, Kaukázus; 30-50 cm (június). Neve mészkedvelésre utal; güpszosz = mész, philosz = barát görögül. Néhány hétre száraz, napos helyeken és a legsoványabb talajokon is dús virágözönt ad. Finom könnyedsége miatt a nyári virágcsokrok legfontosabb kiegészítője, a vad színek, nyugtalan formák feloldója. Nálunk őshonos rokona a *buglyos fátyolvirág* (G. paniculata) a homoki gyepekben légies gömbjeivel. Magától újul, évről évre elhintett magjairól.

2. Törökszegfü (Dianthus barbatus). Dél-Délkelet-Európa; — 20-50 cm (június-július). „Isteni virág": diosz = isten, anthosz = virág görögül. Bársonyosan meleg színei szinte világítanak a falusi kertekben. Modern kerttervezők kőfalak mellett, lapköves udvarokon újszerű hatást érnek el vele. A Dunántúlon őshonos, a keszthelyi dolomitszikláktól a nyugati mészkerülő tölgyesekig. Kétévesként termesztik, de legtöbb kertünkben évelő. Magvetéssel, a telt virágú formákat tőosztással szaporítják.

3. Ernyős tatárvirág (Iheris umbellata). Dél-Európa; 10-30 cm (május-június). Nevét egy Iberisz nevű ógörög gyógynövényről kapta, amely talán Ibériából származott. Különös növények az Iberisek — virágzatuk ernyőszerű, s a négy szirom közül a külsők jóval nagyobbak. Innen ered a „szirmanyúlt" elnevezés Diószegi füvészkönyvében. Jó szegélynövény, napos szikla- és kőkertekben szép színfolt — évenként magától is újul. Magvetéssel szaporítják.

4. Kerti viola (Matthiola incana). Mediterráneum; — 30-50 cm (április-szeptember). P. Matthioliról (1500-1577), a bécsi császári udvar háziorvosáról kapta nevét. A Földközi-tenger vidékén, a Kanári-szigeteken méteres, fásodó félcserjék a violák. Védett helyen nálunk is áttelel, de főleg egyévesként termesztik. A telt virágúak népszerűbbek. Magról vetik végleges helyére. Szereti a meleget, a talajban nem válogat.

X. tábla

1. Japán szellőrózsa (Anemone hupehensis). Közép—, Nyugat-Kína; ○ 40-90 cm (július-augusztus). Görögül anemosz szelet jelent. A könnyed virágokat mintha szellő lebegtetné a bokrok között; a néphit szerint szélben nyílnak. Nagy tőlevelei sok vizet párologtatnak, ezért szereti a nedves talajt, ahol egy-egy tövön tizenöt virágot is hoz. Vágott virágként nagyon kedvelik, finomsága megkapó. Keresztezésből származik a sokszirmú lepellevelű *A. hybrida,* amely éppoly feltűnő, mint a tölgyerdeinkben élő, nagy termetű, fehér virágú *erdei szellőrózsa* (A. silvestris). Tőosztással és mag- vetéssel szaporítják.

2. Kerti sisakvirág (Aconitum napellus). Skandinávia; ○ 80-100 cm (június). A nemzetséget Theophrasztosz említi ezen a néven, mint gyógyfüvet. Magasabb hegyekben, sziklás, köves helyeken szedték, innen a neve: akoné = kő. A monda szerint a Héraklésztől legyőzött, dühödt Kerberosz mérges nyálából nőtt. Lisztes, ehetőnek látszó gumója mérges; kezdetben izgatólag hat, később azonban szív- és légzőszervi bénulásos halált is okozhat. Alkaloidája az akonitin, reumás megbetegedések gyógyszere. Nedves talajt és nálunk félárnyékot igényel. Magvetéssel és tőosztással szaporítják.

3. Piros gyűszűvirág (Digitalis purpurea). Nyugat-Európa; ⊙ 120 cm (június). Latinul digitus = ujj, digitalis = gyűszű. A mi tölgyes erdeink *sárga gyűszűvirágát* (D. ambigua) a nedvesebb éghajlatú Nyugat-Európában vágásokon, erdőszéleken ez a piros virágú faj váltja fel. Fontos gyógynövény: az egyetlen drog, amelyet közvetlenül felhasználnak szívbetegek gyógyítására. Évelő ágyásban, tömegben kevésbé mutat — inkább félárnyékos fordulók, szögletek meglepetésének szánjunk néhány tövet. Tőosztással vagy magról szaporítva már a következő évben nyílik.

1
2
3

1. Borzas kata (Nigella damascena). Mediterráneum; ☉ 40-50 cm (június-szeptember). Latinul nigellus = feketéllő. A középkortól termesztett rokonát (N. sativa) ugyanis fekete kömény, parasztbors néven kalács ízesítésére használták. Népi nevei a szép virág és a borzas, gallérozó levelek kontrasztját érzékeltetik: németül „menyasszony a kócban" — angolul „szerelem a ködben" — szlovákul „menyecske a tüskebokorban". A franciáknál „pókfű" — ott gyom, mint a mi *mezei kandillánk* vagy *katicavirágunk* (N. arvensis). Modern kertekbe gyomszerűen szétszórt foltokba vessük.

2. Vörös méhbalzsam (Monarda dydima) Közép-Amerika; ○ 50-100 cm (május-augusztus). N. Monardes (1512-1588) spanyol orvosbotanikusról nevezték el. Amerika atlanti-óceáni esős területein, párás erdőkben, folyóvölgyekben él. Üde évelőágyak színfoltja. Tarackosan terjed, így gyökérsarjakról szaporíthatjuk.

3. Kenyérbél cickafark (Achillea ptarmica). Európa, Ázsia, ○ 50-100 cm (június-július). Akhilleusz, a trójai háború hőse egy cickafarkfélével forrasztotta be a legyőzött Télephosz király sebeit; vérzéscsillapító hatású. A nedves rétek, lápok növénye. Telt fajtáit ültetik szívesen, a nyirkos talajt szereti. Tarackosan terjed.

4. Csillagfürt (Lupinus polyphyllus). Nyugat-Észak-Amerika; ○ 80-120 cm (május). Lupinus régi római név — rokonát, a fehér csillagfürtöt jól ismerték és fogyasztották. Dísznövényünk Brit-Columbia bő esőktől öntözött hegyi rétjein őshonos. Mészkerülő, üde talajon a legszebb. Magvetéssel, tőosztással szaporítják.

5. **Csótárvirág** (Astilbe x arendsii). Kultúrfaj; ○ 50-90 cm (májusjúnius). Görögül: A = nélkül, sztilbész = fény; a név talán az árnyéklakó növény termőhelyére utal. Kelet-Ázsiában és Kínában élő fajok keresztezéséből született, a fehértől a sötétpirosig változó színekben. Mészkerülő. Tőosztással szaporítják.

XII. tábla

1. Borzas kúpvirág (Rudbeckia hirta). Észak-Amerika; ⊙ 60-100 cm (június). Rudbeck (1760-1840) svéd botanikusról nevezték el. A préri gyomnövénye. Egyéves, de évelő ágyásoknak is szép kiegészítője. Tavasszal magról szaporítható.

2. Tarka szépecske (Coreopsis tinctoria). Észak-Amerika; ⊙ 30-50 (100) cm (június-szeptember). Görögül korisz = poloska, op-szisz = szerű. Poloska alakú magjáról nálunk is népiesen poloskaszemnek nevezik. Észak-Amerika egynyári növénye a múlt században került Európába, azóta a tarka nyári virágágyak s a virágpiaci színözön nem is képzelhetők el nélküle. Ragyogó sárga — barna gyűrűs —, sötétbordó s vörös színű formája is ismeretes, szintúgy alacsony és méter magas alakjai. Áprilisban vetik.

3. Texasi szépecske (Coreopsis nuecensis). Texas; ⊙ 30-50 cm (június-július). Az előzővel hasonlóan alkalmazzák a kertekben, könnyű felismerni leveleiről és sárga közepű virágairól.

4. Keskeny levelű szépecske (Coreopsis verticillata). Észak-Amerika; ○ 50-90 cm (június-szeptember). Amerika esőben bővelkedő területein, tisztásokon él. Nálunk szenved a szárazságtól, öntözés nélkül inkább félárnyékban neveljük, bár napos helyre való. Egynyári rokonaitól könnyű megkülönböztetni hosszú szárú, dekoratívtermetéről, kihegyezett sugárvirágokból álló kedves csillagocskáiról. Az évelő ágyások szép színfoltja. Tőosztással szaporítják.

5. Kokárdavirág (Gaillardia aristata). Észak-Nyugat-Amerika; ○ 50-60 cm (június-július). Gaillard, az 1700-as évek növény- és természettudósának tiszteletére nevezték el; bár származhat az elnevezés a francia telepesektől, akik gaillarde-nak, azaz derűsnek hívták a növényt. A Szikláshegység száraz fennsíkjain él vadon. A kert hálás növénye, megtelepszik a sivár homokon, száraz kőfalakon is. Vágott virágként is mutatós. Tőosztással szaporítják.

XIII. tábla

1. Kék kenderpakóca (Ageratum houstonianum). Mexikó, Peru; ☉ / Y/ 10-30 cm (május-november). Folyamatosan fejlődő hajtásain egész nyáron át ontja virágait. Talán ezért kapta nevét, a görög ageratoszt, ami meg nem öregedőt jelent. Sok kis csöves virág alkotja fészkes virágzatát, akár a margaréta sárga közepét. Átteleltetett anyatövekről dugványozással szaporítják, és csak a késői fagyok után ültetik ki a szabadba.

2. Törpe bársonyvirág (Tagetes patula). Mexikó; ☉ 20-60 cm (május-június-november). Tagetész etruszk mitológiai alak, a mindentudó bölcs törpe. A parkok, falusi kertek mindennapos virága, meleg sárga, narancs, bársonyos barna színekben ragyog. Illata miatt „büdöské"-nek is hívják. Magvetéssel szaporítható.

3. Paprikavirág — tűzpiros zsálya (Salvia splendens). Brazília; ☉ / Y/ 30-60 cm (május-november). Az ókori népek gyógyító *szalváló,* fűszeres növényének, az *orvosi zsályának* rokona. A vöröslő, két méter magas bokrokat egészen a múlt századig titokként őrizte a brazíliai ősrengeteg. Sok meleget, párát, vizet igényel. Tél végén vetik, s fagyok után ültetik ki. Cserépben is nevelhető.

4. Hamvas zsálya (Salvia farinacea). Texas; ☉ / Y/ 60-80 cm (május-október). A parkokban halványkék foltjai megnyugtatóan hatnak a tüzes nyári színek közt. Kis kertekbe, lapkövek közé, magányosán ültessük. Edényben átteleltethető. Tápdús, mésztartalmú talajt, mérsékelt öntözést kíván. Magról szaporítják.

5. Lobélia (Lobelia erinus). Fokföld; ☉ 8-25 cm (május-október). L'Obel (1538-1616) németalföldi orvosbotanikusról kapta nevét., Dél-Afrikában, folyóvölgyek nedves homokján él. Nagyon élénk sötétkékje pompás a szőnyegágyakban, afehérlapkövesudvarokon, erkélyládákban, napsütötte parkokban. Téli magvetésből áprilisban ültetik ki, csoportosan, legalább 10-15 szálat összefogva.

XIV. tábla

1. Tarka vasfű (Verbena hybrida). Kultúrfaj; ⊙ 20-40 cm (júniusoktóber). Az ókori Rómában a papok szent füve volt a *vasfű*. (V. officinalis.) A középkorban gyógynövénynek vélték, és szerencsenövénynek tartották : vas okozta sebeket gyógyítottak vele. Brazília *tűzpiros verbénáit* (V. peruviana) XVI. Lajos kertésze hozta Európába. Más piros és fehér virágú fajokkal keresztezve, a múlt század közepén jelentek meg az első hibridek, köztük a sztár : fehér szemmel a közepén. A sokszínű, alacsony, szétterülő változatok cserépben is nevelhetők, tűző napra lehet ültetni, bő öntözéssel. Magvetéssel, a ritka fajtákat dugványozással szaporítják.

2. Lila vasfű (Verbena rigida). Dél-Amerika; ⊙ /Y/ 30-40 cm (május-november). A dél-amerikai pampák növénye Európában gyorsan meghonosodott. Gyönyörű lila szőnyege csak napos fekvésben, jó talajban, bő öntözéssel virít gazdagon. A kertben kisebb foltokban egynyári ágyásba ültessük, jó helyen félméteres bokorrá nőhet. Enyhe télen takarással át is telel.

3. Lantána (Lantana camara). Észak-Amerika; ⊙ /Y/ 20-40 cm (2 m); (május-október). A rómaiak lantánája, hajlítható, kosárfonó vesszője az *ostorménfa* (Viburnum lantana) volt, Linné a nevet innen vette. A trópusokról észak felé egész Dél-Carolináig elterjedt — homokos talajon tüskés bozótokat alkot. Európába a XVII. században került. Akkortájt edényben kisebb fácskának nevelték, ma egynyári színfoltként ültetik. Általában dugványozzák.

4. Kerti vanilla (Heliotropium arborescens). Peru; ⊙ /Y/ 20-40 cm (1 m); (május-október). A görög heliosz = nap és troposz = hajlás szavakból összetett neve arra utal, hogy virága a fény felé hajlik, magyar neve pedig, hogy illata a vaníliára emlékeztet. Királyi növénykertek féltett kincse volt, aztán elterjedt, és ma már gyökeres dugványaival a kertészek évről évre beültetik az egynyári virágágyakat. Cserépben idővel szép bokorrá nevelhető.

XV. tábla

1. Kaukázusi ördögszem (Scabiosa caucasica). Kaukázus; ○ 50-80 cm (június-szeptember). A nemzetség nevét Linné a latin scabies = var szóból alkotta, mivel a virág vacka olyan, mintha varas volna. Régebben a kertekben csak a *bíboros ördögszem* élt (S. atropurpurea), amely a mediterrán vidékekről került hozzánk. Csak a múlt században terjedt el a Kaukázus havasi rétjeiről hozott nagy virágú faj. Évelő ágyásokban vagy kisebb csoportokban, üde kőkertekben mutatós. Magról vetik — palántázzák.

2. Margaréta (Chrysanthemum maximum). Pireneusok; ○ 50-100 cm (június-július). Görögül chrüszosz = arany és anthemon = virágocska. A Ch. sokfajú nemzetség, a krizantémnak vagy *kiku*nak, Japán nagyhírű virágának szerényebb rokona. A nyár elején szinte margarétáktól roskadozik a virágpiac. A kertekbe is telepített *réti margarétánkat* (Ch. leucanthemum) csaknem teljesen kiszorította a Pireneusok nagy virágú növénye, amely ott a havasi réteken él. Üde, nyirkos helyre, félárnyékba ültessük. Tőosztással, gyökeres sarjakkal szaporítják ősszel vagy kora tavasszal.

3. Mósusz búzavirág (Centaurea moschata). Távol-Kelet; ⊙ 60-80 cm (június-szeptember). Rokona, a jól ismert *kék búzavirág* (C. cyanea) a mediterrán vidékekről került hozzánk mint régi gyógynövény. Hippokratész a gyógyítással foglalkozó Cheiron kentauroszról nevezte el kentaurionnak. A rendkívül változatos Centaurea nemzetségben sok szép kerti növény található; a mósusz búzavirág kedvelt vázanövény, kis és nagy virágú, fehér, sárga, rózsaszín, lila színekben. Üveg alá vagy márciusban szabadba vetik.

4. Szagos bükköny (Lathyrus odoratus). Dél-Olaszország; ⊙ 1-2 m (június-szeptember; március). Az útszélen, kerítésre felfutó rózsaszín *lendnekünk* (L. latifolius) rokona, a XVIII. századtól került a kertekbe. Amerikai nemesítésűek a hajtatható, rövid nappalos fajták. Ősztől üveg alá vagy tavasszal szabadba vetik.

XVI. tábla

1. Kleopátra tűje (Cleome speciosissima). Mexikó; 1 m (júliusoktóber). Cleome ma már bizonytalan jelentésű ókori növénynév. Mexikó nyári esős trópusi vidékein egyéves gyom ez az egzotikus szépségű növény, amely méltán viseli az ókori egyiptomi királynő nevét. A németek a prózaibb póknövény nevet adták neki; a termőre fordult növényen vízszintesen kinyúló, hosszú nyelek meredeznek a terméssel, mintha megannyi pókláb volna. Üde talajt, jó öntözést és meleg fekvést igényel. Üveg alá vetik, s a fagyok után palántázzák a szabadba.

2. Hírharang (Platycodon grandiflorum). Kelet-Ázsia; 40-60 cm (július-augusztus). (Görögül platüsz = széles és kódón = harang.) Bimbóban a párta gömbösen felfújt, és ha hirtelen felpattan, gyönyörű metszésű harangvirággá válik. Ősi hazáját a nyári monszunesők bőven áztatják, nálunk árnyas kőkértekben, mohos kövek között hat természetesnek. Magvetéssel, telt virágú változatát tőosztással szaporítják.

3. Bugás lángvirág (Phlox paniculata). Észak-Amerika; 1 m (július-augusztus). Régen a görög phlox = láng név után *lángor*nak is nevezték, és már a XVIII. század derekán megjelent a magyar kertekben. Szépsége ellenére csak lassan, főleg a hegyvidéken terjedt, mert üde talajt, igen párás levegőt kedvel. Száraz helyen néhány év alatt eltűnik. Az öntözést félárnyékban is meghálálja, s kedvező helyen magától is elszaporodik. Színei: a fehér, rózsaszín és lila legváltozatosabb árnyalatai. Színfoltnak az egyforma növésű törpe, zömök fajták a legalkalmasabbak, évelő ágyba, gyepbe is. Tőosztással szaporítható.

1
2
3

1. Rézvirág (Zinnia elegans). Mexikó; ⊙ 30-100 cm (július-október). J. G. Zinn (1727-1759), göttingeni botanikatanár emlékére kapta nevét. Remek plasztikájú fészkes virágai a kék kivételével a ragyogó színek minden árnyalatát felölelik, a vöröstől a sárgán át a liláig. A falusi kertekből is jól ismerjük, sok helyütt legényrózsának hívják. Épületek, falak mellé tegyük, vagy legyen környezete gyep, üde zöld bokor. Tápdús talajban, jól öntözve, a tűző napot is bírja. Magról vetik március végén langyos ágyba, és április, végén ültetik állandó helyére.

2. Kerti madármályva (Lavatera trimestris). Mediterráneum; ⊙ 60-100 cm (június-október). Neve I. K. Lavater természetkutató svájci orvos emlékét őrzi. Hazánkban vadon élő keleti sztyeppnövény, a rózsaszín virágú *parlagi madármályvának* (L. thuringiaca) déli rokona. A sokszínű *mályvarózsával* (Althaea rosea) együtt, jellegzetesen a falusi kertek növénye. A modern kertben is szívesen ültetjük néhány tőből álló kisebb csoportban, napfényes helyen. Kora tavasszal, állandó helyére vetik.

3. Oroszlánszáj (Antirrhinum majus). Dél-Európa, Észak-Afrika; ⊙ — ○ ♃ 60-80 (20) cm (május-október). Melius—,Juhász Péter herbáriumában borjúorrfűnek nevezi. Tátikának is mondják. A monda szerint Flóra asszony, a virágok istennője a nemeai oroszlánt megfojtó hős Héraklész ünnepi koszorúzásához teremtette. Délről, ahol cserjésedik, mint egynyári növény került északra, de védett, meleg fekvésben nálunk is évelő. Egynyári színfoltnak főleg a törpe növésű fajták mutatósak, azonos színekből összeállítva. Erkélyládák beültetésére vagy vágott virágnak is alkalmas. Magától is terjed. Téli magvetését tavasszal palántázzák állandó helyre.

XVIII. tábla

1. Petúnia — tölcsérke (Petunia hybrida). Kultúrfaj; ☉ / ○/ 20-40 (80) cm (június-november). 1824-ben gyűjtötték az első vadpetúniát Argentínában, és a botanika a dohánnyal rokon növényt a dohány brazíliai nevéről: petunról nevezte el. 1856-ban már az első fajták nagy szenzációt keltettek a párizsi kiállításon. Mai változatai szinte felsorolhatatlanok. Napos, meleg fekvést igényel, az öntözést meghálálja. Főleg magvetésről, de a ritkább fajtákat dugványról is szaporítják. Kitűnő balkonnövény.

2. Kék hajnalka (Ipomoea tricolor). Amerika trópusi tájai; ☉ / ○/ 3-4 m (június-október). Hajnalka, délig nyíló — találó népi nevek, mert hajnaltól a déli órákig nyit. Hazájában évelő, nálunk a fagyokig virít. Állandó helyére vagy cserepekbe vetik, mert rosszul csírázik, és sértetlen földlabdával ültetik végleges helyére.

3. Borostyánlevelű muskátli (Pelargonium peltatum). Délkelet-Afrika; ☉ / Y/ 60-100 cm (3-4 m); (május-november). A hazai gólyaorrok, gémorrok rokona. Neve is erre vall, a pelargosz = gólya görög névből származik. A mediterrán kertek pazar látványa az egész falakat beborító rózsaszín futó-muskátli. Nálunk cserépben nevelik, vagy a fagymentes hónapokra kiültetik a szabadba. Ablakokból lecsüngve mint ampolnanövény vagy a hajnalkához hasonlóan loggiákon felfuttatva nagyon kedvelt. Nyáron bő öntözést, de száraz teleltetést igényel. Dugványozzák.

4. Csüngő harangvirág (Campanula isophylla). Liguriai Alpok; ○ 20-40 cm (július-szeptember). Sziklakertek, lépcsők, ablakok liláskék vagy hófehér dísze. Ampolnanövény, mohával bélelt drótkosárban is nevelhető. Virágzás előtt bőségesen öntözzük. Erős fagytól óva, lombtakaró alatt vagy hidegházi növényként lépcsőházban, pincében teleltessük. Télen a fűtött lakásban el-csenevészesedik, elpusztul! Februárban dugványozzák.

XIX. tábla

1. Gumós begónia (Begonia tuberhybrida). Kultúrfaj; /○/ 20-40 cm (június-október). M. Begon (1638-1701), San Domingo sziget kormányzója küldte a növény egyik ősét Európába. A tőfajok a perui és bolíviai Andokból származnak. Hazájában a párás, meleg nyarat száraz tél váltja tel — ezt föld alatti gumójába visszahúzódva vészeli át. Nyáron bőven kell permetezni vagy félárnyékba ültetni, a fagyok előtt a gumókat felszedni és száraz, hűvös helyen teleltetni. Magról vetve már az első évben virágzik. Hajtásdugványról, feldarabolt gumójáról is szaporítják.

2. Szobai fukszia (Fuchsia hybrida). Kultúrfaj; /Y/ 50-100 cm (május-szeptember). L. Fuchs (1501-1566) tübingeni orvosbotanikusról nevezték el. Peru hegyeiben kinin után kutatva bukkantak rá az első növényre. A XVIII. században új fajokat fedeztek fel. Mivel a tőfajok a trópusi hegyvidék növényei, nyáron a párát, bő vizet nehezen nélkülözik. Permetezzük vagy félárnyékban tartsuk. Dézsában fácskának is nevelik. Dugványról szaporítják.

3. Tubarózsa (Polianthes tuberosa). Mexikó; /○/ 60 cm (augusztus). Görögül poliosz = fehéres, anthosz = virág. Népünk kedvelt növényét Csapó József 1775-ben írt munkájában a latin gumós = tuberosus név átalakításával nevezte el tubarózsának. Tápdús talajban, ládában, szabadban, bő öntözéssel neveljük. Fagyok előtt felszedjük gumóit, és fagymentes helyen teleltetjük.

4. Levélkaktusz (Phyllocactus hybrida). Mexikó; /Y/ 50-100 cm (április-június). Görögül phüllon = levél, kaktosz = kaktusza Vadon élő őse örökzöld tölgyesekben, orchideák között ontja virágait, ahol a nyári esős évszakban fél évig örökösen esik, párás a levegő, majd jön a téli évszak száraz meleggel. Ilyenkor a duzzadó hajtások (s nem levelek!) mentik át á növényt a következő évre. Mi is télen adjuk a pihenőt, majd április ól bő öntözéssel napon, júniustól félárnyékban tartjuk, lépcsökön, teraszon.

1
2
3
4

1. Golgotavirág (Passiflora coerulea). Brazília. Argentína; / Y/ 2-3 m (június-szeptember). Neve latin szóösszetétel: passio = szenvedés, flos = virág. Jézus bibliai szenvedéseinek jelképét vélték a virágban: a hármas bibe a szögeket, a liláspirosas sugárkoszorú (korona) a töviskoszorút, a magház a keserű poharat, a porzók az öt sebet, a háromkaréjú levelek a lándzsahegyet, a kacsok a korbácsot jelképezik. Innen ered a magyar krisztus- és golgotavirág elnevezés is. Meleg, párás helyet igényel. A virág csak 24 óráig nyílik; a méhek a koronát körbejárva porozzák be. Cserépben nevelik, ablakokban, de a fagyok után ki lehet ültetni a szabadba is. Száraz levéllel betakarva, esetleg a szabadban is telelhet. Bőven kell öntözni.

2. Ólomgyökér (Plumbago capensis). Dél-Afrika; / Y/ 1 m (májusoktóber). Latinul plumbum = ólom, ago = hajt. Szétdörzsölt gyökere ugyanis ólomszerű foltot hagy a papíron, bőrön. Nyugat-és Dél-Európában termesztése nagy divat, égszínkék virágú fácskáit leanderhez hasonlóan dézsákba vagy kertek kőfalai elé ültetik. Hazájában három-négy hónapos száraz nyugalmi időszakot kap nyáron — ezt nálunk legcélszerűbb a téli teleltetésnél biztosítani: Fagyok után kiütethető, s nyáron át dúsan virágzik. Nyáron pihentetve, télen is virágoztatható.

3. Oleander (Nerium oleander). Mediterráneum; / Y/ 1-2 m (június-október). A régi Rómában mint mérgező növényt egerek irtására ajánlották. Levelei az emberre is mérgezők. Nálunk meleg, napos fekvésben, bőséges öntözés mellett dúsan fejlődik — télen hűvös, lehetőleg világos helyet igényel. Márciustól novemberig a szabadban tartható. Nyáron vízben, homokban könnyen gyökeresedik. Fajtái részben az illatosabb kelet-ázsiai N. indicum kereszteződései.

XXI. tábla

1. Cserjés margitvirág (Chrysanthemum frutescens). Kanári-szigetek; /Y/ 30-150 cm (május-október). A napsugaras mediterrán vidékek, a déli kertek legszebb dísze, csaknem egész Dél-Európában virít embermagasságú margarétatengere. Hazájában, ahol a nyári félév száraz, a langyos tél esős, ott télen virágzik, s ilyenkor a Riviéráról nagy tömegben exportálják. Nálunk világos, hűvös télikertben egész télen, nyáron pedig napon, bő öntözéssel, gazdagon virágzik. Dugványozással szaporítják.

2. Muskátli (Pelargonium zonale). Fokföld; /Y/ 40-80 cm (május-október). A muskátli nevet jellegzetes mósusz- (pézsma) illatáról kapta; a németes moschata lett nyelvünkön muskáta s végül muskátli. Szinte magyar virág lett nálunk a falusi tornácokon, ablakokban, pedig Afrikából származik. Az egyszerű, sávos levelű muskátli (P. zonale) Európában teljesen átalakult, keresztezték, nemesítették, míg jellegzetes *kerti muskátli* (P. hortorum) keletkezett. 1863-ban mutatták be az első telt virágú példányt. Sok száz fajta titán ma ismét az egyszerű, élénk színű formákat kedvelik. Hazájában fél évig szárazon, fél évig nedves, párás környezetben él; szárazon, hűvösben teleltessük, nyáron az öntözést meghálálja. Augusztusban dugványozzák

3. Sarkantyúka (Tropaeolum majus). Peru-Kolumbia; ☉ /○/ 30-150 cm (május-november). A görög tropaion = győzelmi jel kicsinyített alakja, levele ugyanis pajzshoz, virága sisakhoz hasonló. 1684-ben került először kertekbe Hollandiában, de Lippai János már a *Posoni kertjében* említi, sárga szarkaláb néven. (Első kertészeti szakírónk 1664-ben 150 virágfajtát ismertetett bátyja híres Prímáskertjéből.) Hazájában évelő, 3 méter magasra is felkúszik — de a mai, többszörösen keresztezett és nemesített sarkantyúkánk (T. cultorum) roppant változatos, törpe is lehet, mint az angol eredetű *hüvelykmatyi típus*. Májusban vetik állandó helyére. E tábla minden növénye alkalmas napos balkonokra.

XXII. tábla

1. Érdes napraforgó (Helianthus rigidus). Nyugat-Észak-Amerika; 1,5-2 m (augusztus-szeptember). Héliosz = nap, görögül. A vadnyugati préri növénye — a mi éghajlatunkon meghonosodhat, s el is vadul. Közeli rokona a takarmánynak termelt *csicsóka* és a *napraforgó*. Félig telt fajtái vannak. Időnként ritkítani kell.

2. Pillangóvirág (Cosmos bipinnatus). Mexikó; 120 cm (júliusoktóber). Kozmosz = dísz, ékesség görögül, bipinnatus = kétszárnyas latinul. Vékony szárán szinte lebegnek a lepkekönnyedségű virágok. Rövid nappalos növény: 14 óránál rövidebb megvilágítás után nyílik, így korai vetéskor már júliusban virágzik. Rendszerint magától újul — napos, parlagos helyeken, kavicsos udvarokon, elszórt magvaiból. A tengelicék kedvenc elesége, magéréskor csapatosan jelennek meg a pillangóvirág élő sövényein.

3. Kopasz őszirózsa (Aster novi-belgii). Közép-Észak-Amerika; 1-1,5 m (augusztus-november). Amerika atlantikus partvidékének üde rétjeiről került kertjeinkbe. Csak a vízre igényes, száraz őszön állandóan öntözni kell. Sarjról tőosztással szaporítható.

4. Törpe őszirózsa (Aster dumosus). Közép-Dél-Amerika; 30-100 cm (augusztus-november). Alacsony, más Aster fajtól szárat nem ölelő levelei azonnal megkülönböztetik. Keresztezett fajtái rózsás, kék és lila árnyalatokban virítanak, van fehér színű változata is.

5. Kerti őszirózsa (Callistephus chinensis). Kína-Japán; 30-80 cm (július-október-november). (A görög kallosz = szép, sztephosz = koszorú.) A XVIII. században került Európába. Kínában, Japánban már régi kultusza volt, s a változatok százait nemesítették ki. Hosszú nappalos növény, a rövid nappalok erős növekedést, a hosszú nappalok pedig gyors virágzást váltanak ki, alacsonyan maradt száron. Ha ez meleggel és szárazsággal párosul, valódi mini-őszirózsákat kapunk Nedves, meleg helyre vessük.

XXIII. tábla

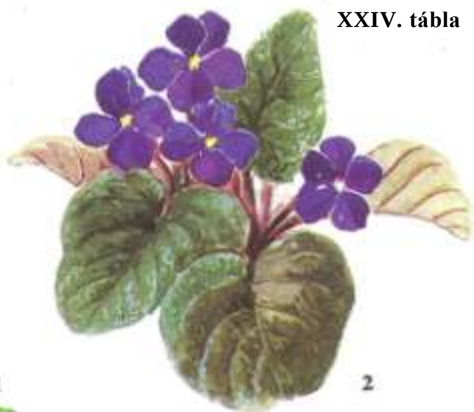
1. Sárga papucsvirág (Calceolaria adscendens). Chile; / / 20-40 cm (június-szeptember). (Latinul calceolus = papucs.) Az Andok párás, esőben bővelkedő magas hegyvidékén, patakpartokon él. Lakásban változatai ké-nyesnek bizonyultak, s ha alacsonyabb a páratartalom, a felfújt papucs alakú virág könnyen „összeesik" — elhervad. Hidegházi növény, de nyáron félár-nyas kertekben örökzöld bokrok, nedves kövek környezetében pompásan virít. Hűvös helyen kell pihentetni, átteleltetni. Augusztusban gyökereztetett dugványokról szaporítják.

2. Fokföldi ibolya (Saintpaulia ionantha). Kelet-Afrika, Tanganyika; / / 15 cm; Saint-Paul-Illaire-ről (1860-1910), a növény felfedezőjéről nevezték el. A tropikus Afrika Uzambara hegységében, sziklarepedésekben akadtak rá. Növénytani szempontból nincs semmi köze az ibolyához, csak hasonlít rá — mint ahogy nincs köze Fokföldhöz sem, valójában uzambarainak kellene hívni. Cserépben egész éven át nyílhat. Hűvös, párás helyen tartsuk, mohába süllyesztve, és azt öntözzük. Szaporítása levéldugványról, vízben 3-4 hét.

3. Csuporka, gloxinia (Sinningia hybrida.) Kultúrfaj; / / 20-30 cm (márci-us-április). W. Sinning (1794-1874), a bonni egyetem kertészének emlékét őrzi neve. Virágszerkezete és a gumós gyökértörzse miatt választották el a gloxiniáktól, de még ma is így ismertebb. 1815-ben írták le, mint a dél-brazíliai sziklás hegyoldalak növényét; ott a sziklarepedésekből messze fel-tűnnek liláskék virágcsuporkái. A kertészek nem keresztezték más fajjal, csak változataival, s fehér, rózsa—, kármin- és lila színeket kaptak. Kedvelt csere-pes virág — tavasztól őszig virágzik, a fokföldi ibolyához hasonlóan kell kezelni.

XXIV. tábla

3

1. Mikulásvirág (Poinsettia pulcherrima). Közép-Amerika; /Y/ 60-150 cm (december). J. R. Poinsett virginiai orvosbotanikusról, a növény felfedezőjéről nevezték el. Amerikában mexikói tűz a neve. Európában 1875 decemberében színesedtek először pirosra az apró, jelentéktelen virágokat övező murvalevelek egy kertészetben, és azóta nevezik mikulásvirágnak, *karácsonyi csillagnak. Ma* a poinsettia a dél-európai országok kertjeiben igen gyakori, a mi éghajlatunk alatt csak melegházban és lakásban nevelhető. A cserepes növényt nyáron a szabadban tarthatjuk. Dugványai csak üvegházban gyökeresednek *meg.* Hazájában az esős periódusban dúsan növekszik, *majd* októbertől 12 óránál rövidebb megvilágítás mellett fejlődnek ki a virágok s a színes levelek. A téli száraz időszakban nyugalomban van. Nem kell bánkódni a levelek gyors lehullása *miatt* — természetes *folyamat* ez.

2. Karácsonyi kaktusz (Zygocactus truncatus). Brazília; /Y/ 50 cm (december). Régebben Epiphyllum truncatumnak, tagolt levelű kaktusznak nevezték. Új neve a szártagok *iga* formájára utal. (A görög zugon ugyanis igát jelent.) Hazájában évenként megközelítőleg azonos hőmérsékleten (20 °C alatt) nyílik a rövid nappalok időszakában. Lakásban 15 °C-on rövid és hosszú nappalon egyaránt virít, 17-20 °C-on csak rövid nappalon, 22 °C felett egyáltalán nem nyílik. Alacsony, törzses fácskának is nevelhető. Bimbós példányait ne mozgassuk. Nyáron tartsuk a szabadban, korhadó fatönkre ültetve jól mutat. Dugványai könnyen megerednek.

3. Billbergia (Billbergia nutans). Brazília; /○/ 40-50 cm (március-április). G. J. Billberg (1772-1844) svéd botanikusról kapta nevét. Az ananász rokonságába tartozik, a trópusi-szubtrópusi, nyári esős területek növényei között a legigénytelenebb. Hűvösebb, száraz tél után a víz s a meleg csalja ki mutatós virágait. A levéltölcsérekben víz álljon. Tőosztással könnyen lehet szaporítani.

1
2
3

1. Flamingóvirág (Anthurium x hortulanum). Dél-Amerika; /○/ 30 cm (kezeléstől függően nyílik). (Anthosz = virág, ura = farok görögül.) Karcsú nyakú flamingóra emlékeztet a hosszú, kunkorodó torzsavirágzat — piros, fehér vagy rózsaszín buroklevéllel, hosszú szárral. 1857-ben fedezték fel a híres Novara-expedíció egyik útján az A. Scherzerianumot. 1862-ben Londonban egy virágkiállításon a növény „befutott", s azóta a sokszoros emberi beavatkozás jócskán megváltoztatta; kerti faj született belőle. Nagyban magvetéssel szaporítják, melegházban hajtásvégről dugványozzák. A tőosztás is eredményes.

2. Papagájvirág (Strelitzia reginae). Dél-Afrika; /○/ 1, néha 2 m (február-április). Mecklenburgi-Strelitzi Charlotte hercegnőről, III. György angol király feleségéről nevezték el. 1771-ben került Európába. Fásodó tövű, termetes növény — csak kifejlett korban, a harmadik évtől virágzik. Hazájában kötött, tápdús talajon él; a téli-tavaszi nedves periódusban dúsan fejlődik, sok vizet igényel, majd nyáron, a szárazság idején nyugalomba vonul, leveleit részben elveszti. Ilyenkor a pangó vizekre érzékeny. Üvegházban a száraz, hűvösebb és a párás, meleg periódusok váltásával szabályozhatjuk a virágzást. Nyáron is szobában kell tartani. Megvastagodott föld alatti részeiből szaporítják.

3. Vénusz papucsa (Paphiopedilum callosum). Sziám; /○/ 25-35 cm (február-március). Paphia Vénusz egyik neve (a ciprusi Paphos városra utal), pedilon papucs görögül. Az orchideák, magyarul kosborfélék egyik jellegzetes, 40-50 fajból álló nemzetsége a Paphiopedilum, a legfontosabb kultúrorchideák tartoznak ide. A csendes-óceáni szigetvilág és Délkelet-Ázsia monszunterületein élnek. Életciklusukat többségüknél a párás meleg nyár és a száraz tél határozza meg — nálunk téli pihentetés után bő öntözésre, párás légtérben, kora tavasszal nyílnak. Páfránygyökér, tőzegmoha és fakorhadék keverékébe ültessük, üvegházban neveljük.

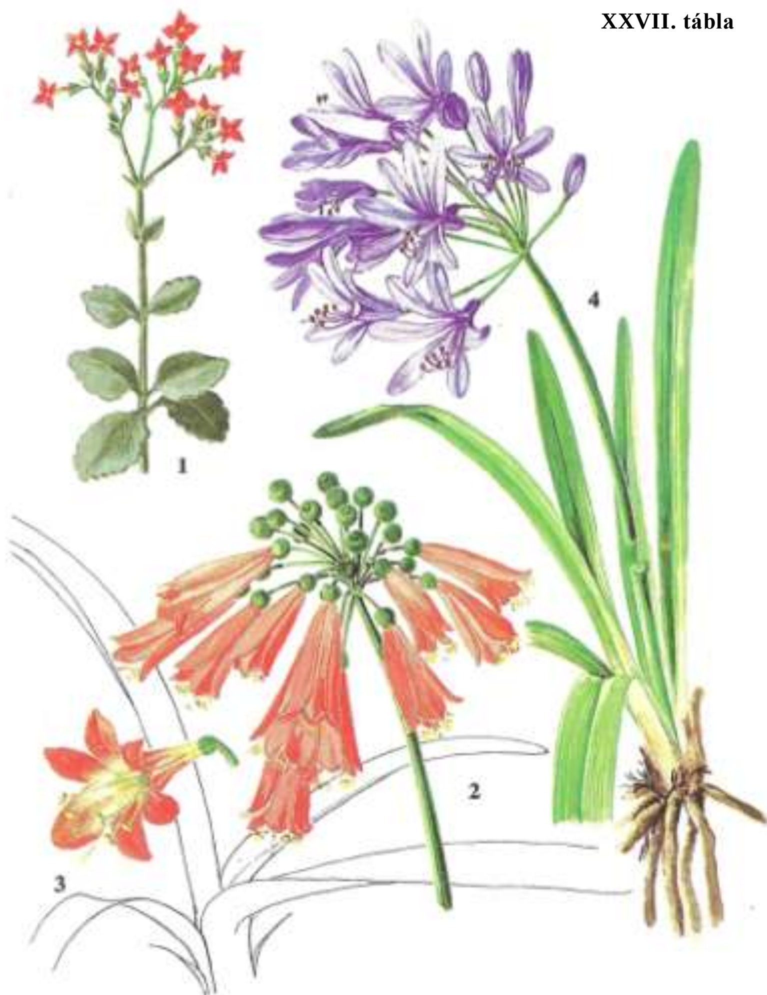

1
2
3

1. Korallvirág (Kalanchoë blossfeldiana). Madagaszkár; / / 30-50 cm (június-augusztus). Méteres, csüngő zuzmókkal megrakott köderdők humuszos talaján él, a sziget hegyvidékén, 1600-2400 m magasságban. A hűvösebb, szárazabb téli időszakban nyílik, nálunk a fényviszonyok, a hőmérséklet s a nedvesség szabja meg a virágzást. Nyáron párás környezetben szabadban tartható, télen hűvös helyen kevesebb öntözést igényel.

2. Bókoló klívia (Clivia gardenii). Natal, Transvaal; / / 30-50 cm (tél). Clive hercegnőről nevezték el, abból a Clive családból, amely Anglia indiai hódításaiban oly fontos szerepet játszott. A nyáron esős, télen száraz szavanna növénye — több hónapos hűvös, száraz, nyugalmi periódust, majd meleget és bő öntözést kíván. Szobában általában télen nyílik.

3. Klívia (Clivia nobilis). Fokföld; / / 30-40 cm (nyár-ősz). A Fokföld növényei az enyhe téli évadban kapják a bőséges esőket, a nyári szárazságban a nyugalmi periódust. Hazájában kora tavaszra erősödik meg; nálunk a nyugalom télre esik, tavasszal fejlődnek erősen, s nyár elején nyitnak. Leggyakoribb rokona a *C. miniata* — február-márciusban virágzik. A közvetlen napsütést nem szereti, de a világosságot megkívánja.

4. Szerelemvirág (Agapanthus orientalis). Dél-Közép-Afrika; / / 60 cm (július vagy tél). (Görögül agapé = szerelem, anthosz = virág.) A dél-afrikai fennsíkokon él, ott, ahonnan a *fáklyaliliom* és néhány *klívia* került hozzánk: Nálunk is kettős az életritmusa, mint hazájában: télen hűvös helyen és szárazon kell tartani, s júniusra a bő esők idején a szabadban erősödik meg a virágzáshoz. (Meleg szobában, jól öntözve — nyári száraz pihentetés után — télen borul virágba.) Fóliával a nedvességtől óva s takarva, szabadban is áttelel. A legyengült tövek egy-egy évet kihagynak a virágzásban.

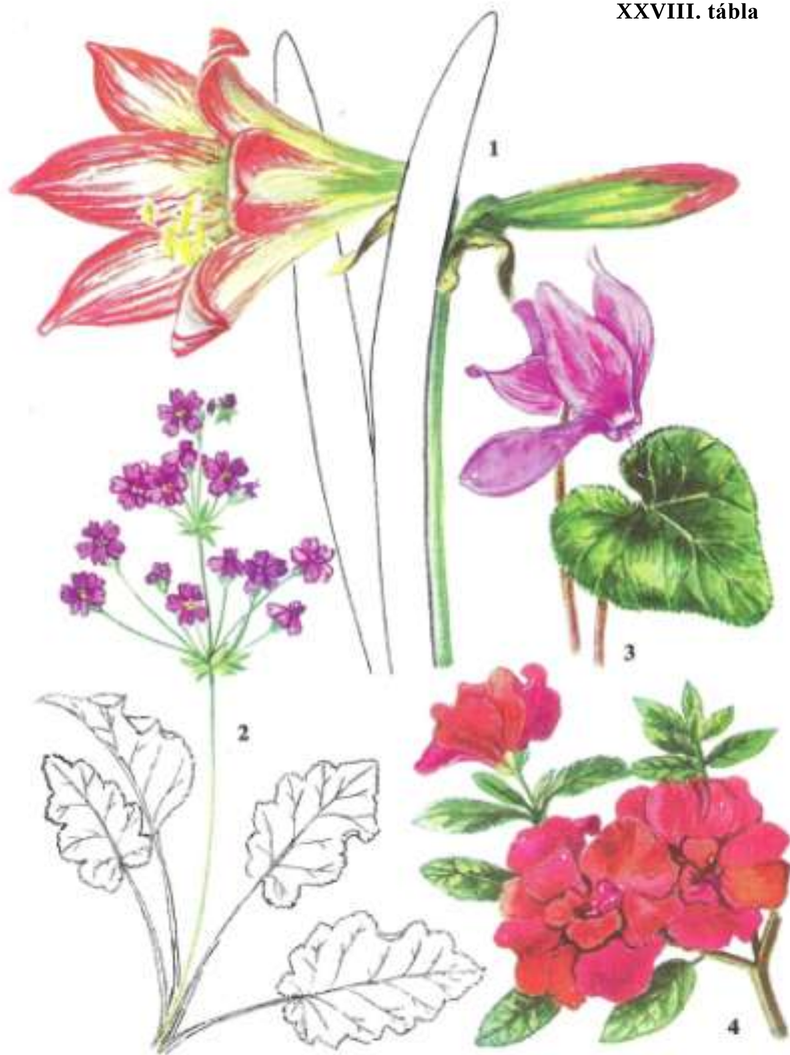

1
2
3
4

1. Amarillisz, lovagcsillag (Hippeastrum x hortorum). Kultúrfaj; / / 30-60 cm (általában február-június). Görögül hippeusz lovagot, asztron csillagot jelent. A Közép- és Dél-Amerikából származó szülőfajok többsége szavanna-növény — tehát fél évig fejlődnek, növekednek, majd a száraz időszakban pihennek. Tápdús talajban, félárnyékban neveljük; augusztustól meleg, száraz helyen pihentetjük, akkor karácsonyra kinyílik. Magról, sarjhagymáról, a hagyma pikkelyleveléről szaporítják.

2. Emeletes kankalin (Primula malacoides). Délnyugat-Kína, Yunnan; / / 10-40 cm (december-április). A tarka, nagy virágú *kínai kankalin* (P. chinensis), Kína ősi kultúrnövénye kertekből került hozzánk, míg az emeletes kankalin a trópusi rizsföldek egynyári gyomnövénye volt, Európába 1908-ban került. Csak hűvös helyen tartós. A vetés időpontjától függően virágzik.

3. Szobai ciklámen (Cyclamen persicum). Kisázsia, Dél-Európa; / / 20-40 cm. Ógörög neve küklamisz = kerekded gumóira utal. A száraz nyarú mediterrán éghajlaton a hegyvidéki erdők párás hűvösét keresi, s tavasszal borul virágba. A szobai ciklámen a XVII. század óta divatos. Virága egyre nagyobb, változatosabb színű és alakú lett a kertészek kezében — illatát időközben elvesztette. Párás üvegházba vetik magját, s tíz hónap múlva virágzik.

4. Azálea (Rhododendron hortorum; régi nevén Azalea indica). Kultúrfaj; / / 20-50 cm. Görög eredetű neve rózsafát jelent; rhodon rózsa, dendron = fa. Afaj pontos eredetét nem ismerjük, valószínűleg a kínaiak, japánok nemesítették évezredekkel ezelőtt. Európa a múlt században vette át Keletről. A fajták száma napjainkig elérte a kétezret. Hűvös, párás helyen hetekig nyílik. Mészmentes, savanyú talajt, komposzt és tőzeg keverékét kedveli. Meszes vizeink miatt inkább esővízzel öntözzük. Dugványozható.

1
2
3
4

1. Gerbera (Gerbera x cantabrigiensis). Kultúrfaj; /○/ 25-45 cm. Gerber (1743) német természettudósról kapta nevét. A dél-afrikai szavannákról hozták a szülőfajokat Cambridge-be, ahol keresztezéssel megindult a nemesítés. Nálunk téli, tavaszi vágásra nevelik üvegházban. Pihentetése novembertől februárig tart, 12°C-on, alig öntözve.

2. Frézia (Freesia refracta és F. armstrongii). Dél-Afrika, Fokföld; /○/. Freese (1795-1876) kieli orvosbotanikus emlékét őrzi a név. A századfordulón érkeztek a sárga és lila virágú fajok kontinensünkre. Nyár folyamán pihen, s kora tavasszal szökik szárba. Nálunk visszavágva 90 napig 25 °C-on, szárazon tartják, ősszel kiültetik, s üvegházban 10 °C-on hat hónapra rá nyílik.

3. Koronás szellőrózsa (Anemone coronaria). Mediterráneum, Kisázsia; ○ 25-40 cm (március-május). Régóta kerti dísz, délen sok helyen elvadult. Szabadban is tartható — nálunk áttelel, de főleg hajtatott virágként ismert.

4. Holland nőszirom (Iris hollandica). Kultúrfaj; ○ 40-60 cm (március-május). Hagymagumóit ősszel hidegágyban hajtatják. Szabadban — némi takarással — áttelel, s májustól nyílik.

5. Kardvirág (Gladiolus x cultorum). Kultúrfaj; /○/ 90-150 cm (március, július, október). Gladiolus latinul kardocskát jelent. Az európai fajokat már az ókortól ismerik; hagymagumójának sebgyógyító erőt tulajdonítottak, s amulettként hordták. Nálunk a XVI. században már említik *dárdácska,* később *dákoska* néven. Kerti kardvirágunk fokföldi eredetű, és sok faj keresztezéséből származott; sokáig a legismertebb hibrid *a genii gladiolusz* (G. gandavensis) volt, de ezt is tovább keresztezték. Újabban a kis virágú fajták a divatosak, főleg hajtatáshoz. Sarjgumóról szaporítják. Ősszel felszedik, száraz, fagymentes helyen teleltetik.

XXIX. tábla

NÉVMUTATÓ

(A római számok a színes táblákat, az arab számok a képeket ismertető szövegoldalakat jelölik.)

A kiadásért felel a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: D. Nagy Eva
Szaklektor: Dr. Csapody Vera, Natter-Nád Miksa
Műszaki vezető: Gonda Pál. Képszerkesztő: Árva Ilona
Műszaki szerkesztő: Bolgár Ivánná
74 800 példány, 2,8 (A/5) iv, MSZ 5601-59
76.0756 — Kossuth Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Monori István vezérigazgató
IF 2735 — e — 777

18,50 Ft

A Búvár zsebkönyvek
eddig megjelent kötetei:

Madarak (2. kiadás)
Vadvirágok 1. (2. kiadás)
Gombák
Halak (2. kiadás)
Lepkék
Dísznövények (2. kiadás)
Csigák, kagylók
Fák, bokrok
Legyek, hangyák, méhek, darazsak
Vadak
Ásványok
Mohák, zuzmók, harasztok
Bogarak
Kövületek
Kutyák
Kígyók, békák
Díszmadarak
Kultúrnövények 1.
Vadvirágok 2.
Pókok, skorpiók